

1807 ve 1808 OLAYLARINDA İSTANBUL

AYSEL YILDIZ DANACI*

XIX. yüzyılın ilk yarısı, İstanbul için pek şanslı bir dönem değildir. Şehirde hüküm süren bir nevi anarşinin yanı sıra, 1807'de İngiliz Vakası, Kabakçı İsyanı, Alemdar Mustafa Paşa'nın III. Selim'i tekrar tahta geçirmek üzere yaptığı darbe ve nihayet 1808 Alemdar Vakası gibi birbiri ardına meydana gelen olaylar hem payitahtın huzurunu bozmuş hem de şehirde muhtelif tahribata yol açmıştır.

1806'da başlayan Osmanlı-Rus Savaşı dolayısıyla Boğazlar yabancı gemilerin geçişine kapatılmıştı. Ancak, Bozcaada'da demir atan Rus gemilerinin yanı sıra Fransızların Bâbiâli nezdindeki nüfuzunu azaltmak isteyen İngiliz elçisi Arbuthnot'un teşvikiyle İngiliz donanması 19 Şubat (1807) sabahı Çanakkale Boğazı'ndan geçip Kızıl Adalar (Prens Adaları) önünde demirleyerek Osmanlı başkentini tehdit etmiştir. İngiliz donanmasının Çanakkale Boğazı'ndan bu kadar rahat geçebilmesi hem payitahtın güvenlik zafiyetini ortaya çıkarmış hem de şehirde büyük bir heyecan yaratmıştı. Boğaz'daki muhtelif kaleler dışında pek bir savunma sistemi yoktu ve kalelerin de düşman saldırılarına karşı pek etkili olmadığı ispatlanmıştı. Olası bir bombardımanda ahşap evlerin kül olabileceği endişesi şehirde yaşanan paniği daha da arttırmıştı. İdareciler arasında da kısa bir şaşkınlık ve ümitsizlik yaşanmış, ancak dönemin Fransız elçisi Sébastiani'nin teşvikiyle şehrin istihkâmına başlanmıştır. Bir yandan İngilizlerle görüşmeler devam

* Fatih Üniversitesi

1- Yeniçeri isyanları ile özdeşleşen yeniçeri kazanı (Brindesi)

ederken, şehrin savunması için gerekli önlemler alınmaya başlanmış ve Sébastiani dışında 200 kişiden müteşekkil bir Fransız subay ve mühendis grubu da bu çalışmalara katılmıştır. Kısa bir süre içinde şehirde deniz kıyısına muhtelif yerlerde tabyalar inşa edilmiş ve buralara 300 top yerleştirilerek gerekli

askerî teçhizat temin edilmiştir! Bu çabalara III. Selim bizzat katılmış ve devlet adamlarına farklı bölgelerdeki istihkâmlara nezaret etme görevi

1 Bataryaların listesi için bkz. Saint-Denys, Juchereau de, *Révolutions de Constantinople en 1807 et 1808, précédées d'observations générales sur l'état actuel de l'Empire Ottomane, et des considérations sur la Grèce*, Paris 1819, s. 261-262; BOA, HH, 654/31964.

2- Yeniçeri kepeçcisi (Miller)

vermiştir. Ayrıca, Müslim ve gayrimüslim halk da bu faaliyetlere aktif olarak katılmıştır.

1 Mart 1807'de İngiliz donanmasının geri çekilmesiyle sona eren İngiliz Vakası, şehirde ciddi bir tahribata sebep olmadan atlatılmış olmasına rağmen, İstanbul halkının sultana ve şehrin idarecilerine karşı güvenini zedelediği anlaşılmaktadır. Nitekim kısa bir süre sonra, 25 Mayıs 1807'de Kabakçı İsyanı patlak vermiştir. Boğaz kaleleri arasında başlayan bu isyan, asilerin Ortaköy sahil yolu üzerinden İstanbul'a doğru yürüyüşe geçmeleri ve yürüyüş sırasında kendilerine katılan sivil halk, topçu, cebeci ve nihayet yeniçerilerin dâhil olmasıyla büyümüştür. Toplam beş gün süren ve III. Mustafa'nın cülusuyla sona eren bu isyan sırasında çoğu üst düzey devlet adamı olmak üzere toplam 15 kişi öldürülmüştür. Ciddi bir politik krizin doğmasına rağmen şehirde herhangi bir tahribat, yağma ve çatışma yaşanmamıştır.

1807 isyanıyla tahta geçirilen

3- Resmî kıyafetleri içinde iki yeniçeri (Miller)

IV. Mustafa döneminde şehirde asayişsizlik devam etmiştir. Alemdar Mustafa Paşa'nın sadaretinde ise (28 Temmuz-16 Kasım 1808) şehirde istikrar ve huzur tekrar sağlanmaya çalışılmıştır. Rusçuk'tan beraberinde getirdiği ve muhtelif bölgelere yerleştirdi sekban askerlerinin yanı sıra paşanın davetiyle İstanbul'a gelen Anadolu ve Rumeli âyanları şehirde askerî birliklerin yığılmasına neden olmuştu.¹ Nizam-ı Cedid ordusunu yeniden canlandırmak maksadıyla kurulan Sekban-ı Cedid askerleri Levent Çiftliği ve Selimiye Kışlası'na yerleştirilmiştir. Bunun yanı sıra, Kum

1 Âyan birliklerinin yerleştirildiği han ve konaklar için bkz. Câbî Ömer Efendi, *Câbî Tarihi (Tarih-i Sultan Selim-i Salis ve Mahmud-ı Sani), Tahlil ve Tenkidli Metin*, ed. Mehmed Ali Beyhan, İstanbul 2003, c. 1, s. 190, 205, 275; *Yağla İmâmî Risâlesi*, haz. Fahri Ç. Derin, TED, 1973, sy. 3, s. 250-252.

Meydanı'nda yeni sekban kışlalarının yapılmasına başlanmış, ancak Alemdar Vakası'nda burası da yandığından yarım kalmıştır.² Kısaca söylemek gerekirse, Alemdar Mustafa Paşa sadreti İstanbul'un "militarleşmesine" sebep olmuştur. Bu militarleşme sürecinin İstanbul halkını ne kadar tedirgin ettiği Galatalı Hüseyin'in şu şiirine her yönüyle yansımaktadır:

Bastı İstanbul'u dağ civanları
Alemdar Paşa'nın pehlivanları
Kuruldu siyaset için çün divanları
Kırcalı askeri cepken poturlu
Gitmez buralardan artık bir türlü

Beraberinde getirdiği sekbanların yanı sıra Alemdar Mustafa Paşa'nın kendisi bir âyandı ve İstanbul kültürüne ve halkına yabancı idi.

2 BOA, D.BŞM.BNE, nr. 16139 (25 Z 1224/29 Ocak 1810).

Daha da önemlisi tekrar asayişli sağlamak üzere aldığı sert tedbirler, ani ve acımasız cezalandırmaları hem şehir halkını kendisinden uzaklaştırmış hem de İstanbul'da bir asayişsizlik dönemi yaşanmasına sebep olmuştur. Bu yüzden, sindirme taktikleri işe yaramasına rağmen ahaliye her zaman yabancı kalmış ve kendisini sevdirememiştir. Vakanüvis Şânîzade'ye göre bu dönemde en az 1.000 kişi öldürülmüştür. Aslında, tüm çabalarına rağmen, Paşa'nın sadaretinde de İstanbul'un muhtelif yerlerinde sık sık olaylar meydana geliyordu. Kahvehanelerde "devlet sohbetleri" devam ediyor ve özellikle Üsküdar'da sık sık olaylar çıkıyordu. Dolayısıyla şehirde silahlı gezmek yasaklanmış ve geceleri fenerle dolaşılması emredilmişti. Ayrıca, Üsküdar'daki hamal ve kalyoncuların rağbet ettiği bazı bekâr odaları yıkılmış ve halk kefile bağlanmıştı.

16 Kasım 1808'de başlayan ve Alemdar Vakası olarak bilinen olaylar zinciri ise ancak 19 Kasım'da sona ermiş ve İstanbul'da büyük tahribata yol açmıştır. 16 Kasım'da Ağakapısı önünde toplanan bir grup yeniçeri, kendilerine katılmayı reddeden Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'yı öldürdükten sonra Alay Köşkü civarındaki Paşa Kapısı'na yönelerek binayı ateşe vermişlerdir. Söz konusu binada büyük tahribata sebep olan yangından sonra Paşa Kapısı kullanılamaz duruma gelmiş, dolayısıyla hükümet merkezi geçici olarak müteveffa Valide Sultan kethüdası Yusuf Ağa'nın konağına taşınmıştır. Paşakapısı'ndaki yangından sonra şehrin muhtelif yerlerindeki çatışmalar sebebiyle yangınlar çıkmıştır. Divanyolu'ndan Süleyman Paşa Hanı'na kadar olan bölgeye yayılan bir yangın kolu, Defterhane, Mehterhane, Sultanahmet ve Uzun Mahzen'de

4- İstanbul Boğazı (Viage a Constantinople, 1784)

cididi tahribata sebep olmuştur. Özellikle Sultanahmet civarında bulunan muhtelif ev ve dükkân harap olmuş, caminin minaresi de zarar görmüştür. Haseki Sultan Hamamı (Ayasofya Hamamı) civarında çıkan başka bir yangın kolu ise Kabasakal, Cebehane ve İshak Paşa semtlerinde benzer bir yıkıma sebep olmuştur. Çarşamba gününde meydana gelen çatışmalar dolayısıyla Hadice Sultan Sarayı'nın da bazı kısımları yanmıştır. II. Mahmud'un emriyle muhtelif yerlerde çıkan bu yangınlar söndürülmeye çalışılmış, ancak çıkan rüzgâr söndürme çalışmalarını engellediği gibi yangının daha da büyümesine sebep olmuştur. Hatta bazı mevkilerde yangın ancak üç gün sonra kontrol altına alınabilmiştir. Rus gözlemci Grigoreviç Krasnokutski'nin verdiği bilgiye göre söz konusu yangınlar dolayısıyla toplam 4.000 kadar ev kül olmuştur.

Kabakçı İsyanı'nın aksine bazı devlet görevlileri ve sekban askerlerinin karşılık vermesi üzerine hem olaylar iyice büyümüş hem de çıkan çatışmalar şehirdeki büyük tahribatı daha da arttırmıştır. Örneğin, Paşa Kapısı'ndaki yangın devam ederken Kaptanıderya Ramiz Paşa

(ö. 1813) Levent Çiftliği ve Üsküdar'daki sekban askerlerini saraya göndererek burayı olası bir saldırıya karşı muhafaza etmeye çalışmıştır. Yine paşanın emriyle Unkapanı'na getirilen iki korvet, özellikle asi yeniçerilerin yoğunlaştığı Ağakapısı, Gümrükönü ve kıyı bölgelerini topa tutmuş, gerekirse asilere yardım eden sivil halk üzerine de ateş emri vermişti. Gelişigüzel atılan top atışı sırasında Kumkapı, Beyazıt, Vefa, Süleymaniye ve Falakacılar'da bazı binalar isabet almıştır. Örneğin, Ağakapısı civarındaki Süleymaniye Camii'nin camları kırılmıştır. Yine top atışı yüzünden Ayasofya Camii'nin divan kısmındaki camlar kırılmış ve içerdeki bazı eşyalar da zarar görmüştür. Bu gibi kutsal yerlerin isabet alması halk arasında tepkiye yol açmış, bunu fırsat bilen asi yeniçeriler, camileri bile hedef alan merkez birliklerinin kutsal mekânlara saygısızlığından dem vurarak halkı "kâfirler" gibi kırmaya çalıştıkları propagandasını yaymaya çalışmıştır. Çatışmaları takip etmek üzere Çöplük İskelesi'nde biriken halktan bazıları da top isabet etmesiyle ölmüştür.

Ağakapısı ve Paşa Kapısı

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a historical document or a letter. The text is densely packed and written in a cursive style. It appears to be a record of events or a report, possibly related to military or administrative matters, given the context of the surrounding text.

5- III. Selim'in, Anadolu yakasında Harem İskelesi'nde, Rumeli yakasında ise Ahırkapı-Yenikapı arasındaki sahillerde istihkâm ve tabya inşa edilmesine dair hatt-ı hümayunu (9 Mart 1807) (BOA, HH, nr. 654/31964)

etrafında yoğunlaşan ilk günden sonra, 17 Kasım'da olayların ağırlık merkezi Topkapı Sarayı'na kaymış ve çatışmalar da bu civarda meydana gelmiştir. Tam anlamıyla abluka altına alınan sarayda yiyecek ve içecek sıkıntısı baş göstermeye başlayınca ara ara içeriden ablukayı kırma teşebbüsleri olmuştur. Örneğin, Süleyman Ağa komutasındaki bir grup sekban askeri saraydan çıkarak Divanyolu'ndaki asilere saldırmış ve bazı dükkânların camlarını kırarak aldıkları yiyeceklerle beraber saraya dönmüştü. Sedefçiler Çarşısı'ndaki

6- III. Selim'in Laleli Külliyesi'nde, babası III. Mustafa'nın türbesindeki sandukası (soldaki)

cebeci koluğu da benzer şekilde saldırıya uğramış ve buranın odabaşısı ölmüştür.³ Topkapı Sarayı kapılarını zorlayarak içeri girmeye çalışan asilerle saraydaki askerî birlikler arasında çıkan çatışmada ise asiler saray meydanından Bâb-ı Hümayun'a top atmıştır. Hatta bir tanesi sarayı ıskalayarak Balıkhane civarında denize düşmüştü. Ayasofya Camii civarında da çatışmalar devam etmiş ve asiler camiden saraya ateş etmiştir. Kaynaklar tam bir sayı vermese de her iki taraftan çok fazla kişinin öldüğünü ve civardaki birçok han ve dükkânın yaralılarla dolduğunu belirtmektedirler.

Olayların son safhası Levent Çiftliği ve Üsküdar Kışlası'nda yaşanmıştır. 1807 olaylarında bir zarar

3 Büyük zarar gören Cebeci koluğunun keşif defteri için bkz. BOA, C.AS, nr. 20707 (21 Za 1225/8 Ocak 1809).

görmeyen her iki kışla da asiler ve onlara katılan muhtelif fırsatçıların saldırısına uğramıştır. Levent Çiftliği, özellikle Galata, Tophane ve Beşiktaş tarafından akın eden asilerin saldırısına uğramıştır. Suriçindeki isyan duyulmaz Üsküdar'daki iskeleler ulaşıma kapatılmış ve sekban askerleri daha fazla devriye gezmeye başlamıştı. Bu emre itaatsizlik edenler hapsediliyor ve gerekli görüldüğü takdirde bazı dükkânlar da kapatılıyordu. Bütün tedbirlere rağmen çatışmalar Üsküdar'a da sıçramış ve Selimiye Camii avlusunda iki grup arasında çatışmalar çıkmıştı. Hatta iki ateş arasında kalan halk camiye sığınmıştı. Üsküdar'daki kışlaya saldıran asi yeniçeriler, sadece askerlerin kaldığı bölümleri değil, kışla subaylarının ailelerinin kaldığı binaları da ateşe vermişti. Çıkan yangında, çeşitli dükkân ve evlerin yanı sıra eski Sadrazam Hafız İsmail Paşa'nın

7- III. Selim (TSM, nr. 17/32)

varislerine ait olan ve 1808'de Kadı Abdurrahman Paşa'nın kiracı olarak ikamet ettiği konak da kül olmuştur.

Olayların tamamen kontrolden çıktığı Üsküdar'da yağma olayları da meydana gelmiştir ki buna sadece asiler değil sıradan halk da katılmıştır. Örneğin, İhsaniye, Tunus Bağ, Karacaahmet civarındaki kadınlar Üsküdar Kışlası'ndaki yaklaşık on beş dükkân ve eve girerek, odun, kömür, tahıl, kıyafet, battaniye ve mobilya gibi çeşitli eşya ve yiyecekleri neredeyse bir hafta boyunca yağma etmiştir. Üsküdar'da çatışmaları

izleyen bir grup insanın yaralandığını tespit edebiliyoruz. Öte yandan, Üsküdar sakinleri mallarını korumak ve can güvenliklerini sağlamak üzere silahlanmaya başlamış ve 200-300 kişilik gruplar devriyeler oluşturarak gece ve gündüz mahallelerini korumaya çalışmıştır. Halkın yaklaşık yirmi gün bu şekilde devriye gezmesi, yeniçeri ağasının bölgedeki asayişini tekrar sağlaması ve oradaki zaptiye güçlerinin sayısını arttırmasından sonra, devriye gezmeyi ve silah taşımayı yasaklaması üzerine sona ermiştir.

1808 yılındaki olayların genel bilançosu İstanbul için oldukça ağır olmuştur. Kadınlar da dâhil olmak üzere toplam 15.000 kişinin öldüğü ve 7.000 civarı evin de tahribat gördüğü tahmin edilmektedir.⁴

KAYNAKLAR*

BOA, HH, 735/34860.

Beyhan, M. A., *Saray Günlüğü*, İstanbul 2007.

Coquelle, P., "Sebastiani: Ambassadeur A Constantinople 1806-1808 d'apres des documents inedite", *Reveu d'Histoire Diplomatique*, 1904, sy. 17, s. 574-611.

Driault, Eduard, "Correspondance du général Sébastiani, ambassadeur a Constantinople, du 24 dec. 1806 au 10 Mars 1807", *Revue des Etudes Napoleoniennes*, 1913, c. 2, sy. 4, s. 402-425.

Driault, Edouard, *Napolyon'un Şark Siyaseti, Selim-i Salis ve Napolyon, Sebastiani ve Gardan*, çev. Köprülüzade Mehmed Fuad, 1329.

Raczynski, Edward, *1814'te İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat*, çev. Kemal Turan, 1980.

Şânîzâde Mehmed, Atâullah Efendi, *Şânîzâde Târîhi [Osmanlı Tarihi (1223-1237/1808-1821)]*, ed. Ziya Yilmazer, 2 c., İstanbul 2008.

Yaycıoğlu, A., "The Provincial Challenge: Regionalism, Crisis and Integration in the Late Ottoman Empire (1792-1812)", doktora tezi, Harvard University, 2008.

Yılmaz, Coşkun (Ed.), *III. Selim / İki Asrın Dönemecinde İstanbul / İstanbul at a Turning Point Between Two Centuries*, İstanbul 2010.

*Dipnotlarda yer almayan kaynaklar.

--	--	--	--	--

4 Ünal, F., "Aleksander Grigoveriç Krasnokutsk'un Günlüğünden '1808 Yeniçeri Ayaklanması ve Alemdar Mustafa Paşa Vakası'", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research*, 2008, c. 1, sy. 4, s. 584. Sayı biraz abartılı da olsa ölü sayısının çokluğunu ifade etmesi açısından manidardır.